

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

אוצר לקוטי שיחות

מאת כבוד קדושת
אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע
שניאורסאהן
מליובאוויטש

משפטים

י"ט כסלו

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ותשע לבריאה

משפטים ד'

חסידות בפרשה

מדוע מדגיש הכתוב "אשר תשים לפניהם" דווקא ביחס ל"משפטים", ולא ביחס ל"עדות" ול"חוקים"? • כיצד ניתן לקיים את ה"חוקים", שאינם מובנים בשכל האנושי, מתוך חיות והזדהות פנימית? • אופן קיומם הראוי של ה"משפטים" – מתוך שילוב של קבלת-עול ושכל אנושי, כפי שהוא משתקף בשלושת הפירושים במלה "לפניהם"

וככל הענינים בחסידות, מרומז גם ענין זה בנגלה דתורה: בפירוש "אשר תשים לפניהם" איתא בירושלמי⁴ ש"תשים" הוא מלשון "סימה", אוצר – הנסתר, הפנימיות והסתים שבתורה. והרי סתים דתורה מעורר את הסתים והפנימיות שבנשמה⁵.

ועל-פי מה שנתבאר מספר פעמים, שיש קשר ושייכות בין פירושים שונים על אותה התיבה בתורה – צריך להבין: מהי השייכות בין שלשת הפירושים האמורים ב"לפניהם"?

עוד צריך להבין, מה שההוראה "תשים לפניהם" (לפי כל הפירושים) נאמרה בתורה לגבי משפטים דוקא, שה"משפטים" צריכים להיות "לפניהם":

מצוות התורה נחלקות, כידוע, לשלשה סוגים: חוקים, עדות ומשפטים. וחילוקם לענין ההבנה וההשגה הוא: חוקים הם מצוות שאין להן הסבר בשכל כלל, וקיומן הוא רק

א. כתיב "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם". ומדויק לשון הכתוב "לפניהם" למדו רז"ל כמה לימודים:

א) המשפטים צריכים להיות "לפניהם" – ולא לפני עובדי כוכבים¹: כל סכסוך בין יהודים צריך להיות מובא "לפניהם", לפני דיני ישראל הפוסקים על-פי דיני התורה, ולא לפני שופטים שאינם יהודים, אפילו במקרים שבהם "דיניהם כדיני ישראל".

ב) "לפניהם" – הלימוד עם תלמיד צריך להיות באופן של "להראות לו פנים"²: יש לבאר לו את הטעם וההבנה בהלכה הנלמדת, עד שהדברים יתקבלו וייתישבו בשכלו, ולא לומר לו: כך הוא הדין, ואת הטעם עליך לנסות להבין בעצמך.

ג) רבינו הזקן מפרש: "אשר תשים לפניהם" – "לפנימיותם", שבחינת הדעת באלקות תומשך בפנימיותם של ישראל, ב"סתים" (המדריגות המכוסות והמוסתרות בעומק) שבנשמה.

4 ע"ז פ"ב סה"ז, ובפני משה שם.

5 ראה זהר ח"ג עג, א. לקוטי תורה ויקרא ה, ג. ובכ"מ.

6 ראה לקוטי שיחות ח"ג ע' 782.

7 ראה ד"ה אם בחוקתי ה'ש"ת פ"ד (ספר המאמרים ה'ש"ת ס"ע 90 ואילך). ובכ"מ. וראה מפרשי התורה לואתחנן (ו, כ). מפרשי ההגדה בשאלת בן חכם.

א) ריש פרשתנו.

1) גיטין פח, ב. הובא ברש"י ריש פרשתנו.

2) עירובין נד, ב. וראה הלכות ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ד הי"ח.

3) תורה אור ד"ה ואלה המשפטים (פרשתנו עה, ג).

משפטים ד'

מחייב את העדות, והחוקים הם למעלה לגמרי מהשכל, מכל מקום, לימוד סוגים אלו צריך ומוכרח להיות באופן של "לפניהם"; משא"כ בסוג ה"משפטים" – מאחר שאלו הן מצוות שהשכל האנושי מחייבן, פשוט יותר שלימודן יהיה באופן שיתקבל היטב אצל התלמיד.

וכן יש לשאול גם על הפירוש "לפניהם – לפנימיותם":

כדי לקיים את המשפטים – לכאורה אין צורך להזקק להתעוררות פנימיות הנשמה דוקא, מאחר שהם מובנים ומתקבלים גם בשכל הפשוט; משא"כ בנוגע לחוקים, שהם למעלה מהשכל – בהכרח שתהיה באדם התעוררות פנימיות הנשמה, כי בלי התעוררות זו – אפילו אם יקיים אותם, יהיה זה רק בגלל ההכרח לעשות כן ("חוקה חקתי גזירה גורתי"), וממילא תהיה זו עשייה בלי חיות פנימית, כיון שהדברים אינם מתקבלים אצלו. וכדי שהחוקים יתקבלו אצלו, שיקיימם בחיות פנימית – עליו לעורר את פנימיות הנשמה, שהיא למעלה מהשכל.

ב. הן אמת ש"המעשה הוא העיקר"⁹, העיקר הוא לקיים את המצוות בפועל, ולדוגמא במצות תפילין ("הוקשה כל התורה כולה לתפילין"¹⁰): מי שמכוון את כל הכוונות של מצות תפילין, אבל אינו מניח תפילין בפועל על זרועו ועל ראשו – הרי הוא "קרקפתא דלא מנח תפילין"^{10א} ח"ו; ולא ידך גיסא, מי שמניח תפילין בפועל, אלא שאינו מכוון את כוונות המצוה – ואפילו אם מצד מודריגתו הגו מסוגל וראוי לכוון, ואעפ"כ אינו עושה כן – הרי הוא מקיים מצות הנחת תפילין, ועליו לברך את הברכה בשם ומלכות¹⁰ וכו', וכן בשאר המצוות, כיון ש"המעשה הוא העיקר";

משום שכן ציוה הקב"ה – "חוקה חקתי גזירה גורתי"⁸; עדות הן מצוות שיש להן מקום בשכל – אמנם אלמלא ציוה עליהן תורה, לא היה השכל מעצמו מחייב את קיומן של מצוות אלו, אבל לאחר שהתורה ציוה אותנו עליהן, אפשר להסביר ולהבין את ה"עדות" בשכל; ומשפטים הם סוג המצוות שהשכל האנושי (לא רק נותן להן מקום, אלא) מבין מעצמו שיש לקיימן, וכמאמר רז"ל: "אלמלא לא ניתנה תורה (ח"ו) היינו למידין צניעות מחתול וגזל מנמלה", היינו, שאפילו לולא ציווי התורה על מצוות אלו, היה השכל עצמו מחייב את קיומן. ודוקא על סוג המצוות הזה, "משפטים", אומרת התורה שעליו להיות "לפניהם".

ולכאורה, במה מתאימה ונוגעת ההוראה "תשים לפניהם" למשפטים יותר מאשר לחוקים ולעדות?

בשלמא לפי הפירוש הראשון, מוכן הדבר, כי במשפטים קיימת מציאות זו שדייני אומות העולם ישפטו כמו דייני ישראל. – בסוג העדות שבמצוות, וכלי-שכן בסוג החוקים, אין צורך לצוות שלא ללכת לשופטים שאינם מישאל, והדבר מוכן מאליו, שכן לדייני אומות העולם אין כל שייכות לדיינים אלו; פסקיהם יכולים לבוא רק מצד השכל, ולא מצד מה שלמעלה מן השכל. אבל במשפטים, שבהם תתכן מציאות זו שדייני אומות העולם ישפטו כמו דייני ישראל, צריכה התורה להורות שיש להישפט בפני דייני ישראל דוקא.

אבל לפי הפירוש השני, "להראות לו פנים", שהדברים הנלמדים יתיישבו ויתקבלו היטב בהבנתו של התלמיד – הרי לכאורה נחוץ יותר לצוות על הוראה זו בנוגע לסוג העדות, ועוד יותר – בנוגע לחוקים, שאף שהשכל אינו

(8) במדב"ר ר"פ חוקת.

(9) עירובין ק, סע"ב. וראה לקמן ח"ו שיחה א לחג השבועות הערה 12.

(10) אבות פרק א משנה יז.

(10) קידושין לה, א. וש"נ.

(10א) ר"ה יז, א.

* (10) ראה תניא אגרת התשובה פי"א: "בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם".

באופן זהה לדייני ישראל – הרי הפסיקה שלהם מבוססת על השכל האנושי בלבד, ולא על מתן-תורה; יחד עם זאת אין להסתפק בקבלת-עול בלבד, אלא הדברים צריכים להתקבל גם בשכל האנושי (הפירוש השני).

שני טעמים לכך שלא ניתן להסתמך על השכל האנושי בקיום ה"משפטים": (א) הסתמכות על שכל הנפש הבהמית היא פתח להידרדרות ("היום אומר לו עשה כך" וכו'); (ב) בקיום המצוות בדרך זו חסרה הרגשת הקשר עם הקב"ה, נותן התורה.

דברי חז"ל "ואלה – מוסיף על הראשונים" מהווים חזרה על ההוראה הכפולה הנלמדת ממתן-תורה: "העליונים ירדו לתחתונים" – גם קיומם של ה"משפטים" צריך להיות מצד פנימיות הנשמה; "והתחתונים יעלו לעליונים" – גם לתלמידים שרמת ההבנה העצמית שלהם נמוכה יש לגלות ממעמקי פנימיות התורה.

אולם הרצון העליון הוא, שהמצוות יחדרו בכל קומתו של האדם, בכל חלקיו וכחותיו¹¹, עד שכולם יהיו חדורים במצוות – לא רק כח המעשה וכח הדיבור שלו, אלא גם כח המחשבה שלו, ואפילו מדותיו ושכלו, ואף הכחות המקיפים – רצון ותענוג.

כלומר: לא רק אותן מצוות כלליות התלויות בעצם בהרגש הלב ובהבנת המוח – כגון מצוות אהבה ויראה, מצות האמנת וידיעת אלקות, וכדומה – אלא גם כל המצוות הפרטיות, ואפילו המצוות התלויות במעשה, צריכות לחדור בכל מציאות האדם, עד לכחותיו העמוקים ביותר, וביחוד – כח התענוג, שהרי קיים כל מצוה, תהיה אשר תהיה¹², צריך להיות בשמחה ובטוב לבב, ונאמר¹³ "כל חלב לה"¹³.

ולכן, דרישה זו אמורה לא רק לגבי המשפטים, אלא גם לגבי החוקים, שמאחר שהתורה ציונה עליהם, לא די שיקיימם האדם בכח המעשה שלו בלבד, אלא נדרש ממנו שהצורך לקיימם יתקבל ויתיישב גם בשכלו. אין לו לקיימם רק מחוסר ברירה: כיון שהקב"ה גזר גזירה, מוכרח הוא לקיימה, אף שזהו ענין שאין בו שום טעם ושום תכלית. הדרישה היא, שהמצוה תחדור בכל מהותו ובכל כחותיו: כיון שכן ציוה הקב"ה, אף המצוות מסוג החוקים מתיישבות ומתקבלות בשכלו.

(אין פירושו של דבר שהאדם יקיים את החוקים על יסוד הסברא שהסיבה לאי-הבנת טעמם בשכל שלו היא הגבלת שכלו האנושי, אבל אצל מישהו אחר, ובודאי אצל הקב"ה, מצוה החוקים, יש להם טעם והבנה בשכל – לא זהו ענין קיום החוקים לאמתתו, שהרי הקיום באופן כזה עדיין אינו אמתת הענין דקבלת

עול שלמעלה מהשכל, למעלה מטעם ודעת – אדרבה, הוא מקיים אותם לפי שיש בהם שכל עמוק ביותר, שדוקא חכם גדול מבין אותו; קיום החוקים הוא – קיום שהנו רק מצד קבלת עול מלכות שמים, בלי שום חשבונות¹⁴; אלא שקבלת-עול זו צריכה להיות בתוקף ובחיות כליכך, עד שלא זו בלבד שאין שכלו מנגד לקיומם, אלא אדרבה – אף בשכלו מתקבל ומתיישב הדבר, שצריך למלא את ציווי הקב"ה בלי שום חשבונות).

ובזה מובן גם דיוק לשון רז"ל¹⁵ "חוקה כו' אין לך רשות להרהר אחריה": לכאורה היה צריך לומר "ואין לך רשות שלא לקיימה". אלא הפירוש הוא: הקיום בכח המעשה בלבד אינו מספיק, אלא הדבר צריך להתקבל גם בשכלו ובמחשבתו של אדם, עד שלא יהרהר אחריו כלל.

ואין זאת רק שאם לעתים עולה בו המחשבה שהחוקים אין בהם תכלית וכו', אזי הוא דוחה מיד מחשבה זו (על-דרך המבואר בתניא¹⁶ בנוגע לענינים אחרים), אלא "אין להרהר" – מלכתחילה אין עולות במוחו מחשבות שכאלה כו'.

ואף שקיום החוקים אינו מצד הסבר (אפילו לא מצד ההסבר שלמעלה בודאי יש להם טעם שכלי), הנה בהיותו חדור כליכך בהרגש של אמונה פשוטה וקבלת עול מלכות שמים, הדבר משפיע גם על כח שכלו, שלא יהרהר ח"ו. עד כדי כך מובן ומתקבל הדבר בשכלו, עד שמחשבה אחרת אינה עולה בדעתו מעיקרא, "אין לך רשות להרהר וכו'".

לפי זה נמצא, שכדי לקיים את החוקים כראוי, יש הכרח בענין "לפניהם – לפנימיותם", לעורר

14 ראה גם לקמן ח"ו שיחה א לחנוכה ס"ו.

15 רש"י ר"פ חוקת.

16 פי"ב (ז, ב). – אבל ההרהור שבתניא שם, הוא בנוגע לענין עשיית עבירה או ביטול קיום מצות עשה (אבל לא הרהור וספק באמתת הענין עצמו), משא"כ בנידון זה, שההרהור הוא (כעין) ספק באמונה.

11 עפ"ז מובן בטוב מה שהעוסק במצוה – פטור מן המצוה איזו שתהיה. ועיין תוד"ה שלוחי (סוכה כה, א).

12 ראה רמב"ם סוף הל' לולב.

13 ויקרא ג, טז.

14 ראה תורה אור וישב כט, ד. לקוטי תורה פנחס עח, ב.

סיכום

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם.

מהמלה "לפניהם" לומדים חז"ל מספר דברים: (א) "לפניהם" – ולא לפני עובדי כוכבים"; (ב) "שחייב להראות לו פנים", כלומר שיש להסביר לתלמידים את טעמי ההלכות עד שהדברים יתקבלו היטב בשכלם; (ג) אדמו"ר הזקן מפרש: "לפניהם – לפנימיותם". ויש להבין את הקשר בין שלושת הפירושים.

עוד צריך ביאור:

לפי הפירוש הראשון – מובנת היטב הסיבה לכך שהמלה "לפניהם" מופיעה דווקא ביחס ל"משפטים": בכל הנוגע ל"עדות" ול"חוקים", מצוות שאינן מתחייבות מן השכל האנושי – מובן מאליו שאין מקום לפנות לשופטי אומות העולם; רק ביחס ל"משפטים" יש צורך בציווי על כך.

אך לפי הפירוש השני הדבר דורש ביאור: לכאורה, ההוראה להסביר את הדברים היטב חשובה יותר דווקא ביחס ל"עדות" ול"חוקים", שהם כשלעצמם אינם מבוססים על השכל. מדוע אפוא נכתבה הוראה זו דווקא ביחס ל"משפטים"?

והוא הדין לפי הפירוש השלישי: התעוררות פנימיות הנשמה נדרשת, לכאורה, דווקא לצורך קיום מצוות ה"חוקים" – שהם כשלעצמם אינם מתיישבים בשכל האנושי, ולכן יש צורך בהשפעתה של פנימיות הנשמה כדי לקיים מתוך חיות והזדהות פנימית; ב"משפטים", לעומת זאת, אין לכאורה צורך בכך, שהרי בלאו הכי הם מתיישבים על דעת האדם. מדוע אפוא נאמרה המלה "לפניהם" ("לפנימיותם") דווקא ביחס ל"משפטים"?

והביאור בזה:

על פסוק זה ישנה דרשה נוספת של חז"ל: "ואלה – מוסיף על הראשונים". כלומר: גם המצוות שבפרשה זו, ה"משפטים" המובנים בשכל האנושי – גם אותן יש לקיים משום שניתנו בהר סיני, ולא רק משום שהשכל האנושי מחייב זאת.

וזהו הקשר בין שלושת הפירושים במלה "לפניהם": גם את ה"משפטים" יש לקיים לא משום שהם מתיישבים על דעת האדם, אלא מתוך קבלת-יעול שמקורה בפנימיות הנשמה (הפירוש השלישי); משום כך אין להביאם לפני שופטי אומות העולם (הפירוש הראשון), שכן גם אם למעשה הם פוסקים

משפטים ד'

ידי הקב"ה בהר סיני; אף הם ניתנו בעת מתן תורה מתוך רעש גדול כו', עליידי "אנכי מי שאנכי", ולכן קיומם צריך אף הוא להיות משום שניתנו מסיני, ולא רק משום שהשכל מבין שכך יש לנהוג.

וענין זה מתבאר בפירושו הראשון ד"לפניהם", "ולא לפני דייני אומות העולם": אמנם הם פוסקים באותו האופן של דייני ישראל, אבל משפטיהם אינם קשורים עם "אנכי הוי' אלקיך", וממילא פסק הדין שלהם אינו דין של תורה, בשעה שכל עניניו של יהודי צריכים להיות רק עליידי (ועליידי) התורה.

והדבר מתאים גם עם פירוש רבינו הזקן ש"לפניהם" פירושו "לפנימיותם", פנימיות הנשמה: לימוד וקיום המשפטים דתורה צריכים אף הם להיות לא רק מצד השכל האנושי, אלא מצד פנימיות הנשמה, כמו לימוד וקיום החוקים; וגם במשפטים צריך האדם להתייגע על כך שקבלתם בשכלו תהיה לא רק מפני שהשכל עצמו מחייב זאת, אלא מצד פנימיות הנשמה, אשר צריכה לפעול על כל ציור הקומה שלו, עד שתפעל גם את קבלת הדבר בשכלו¹⁷.

וזהו השייכות בין שלשת הפירושים דלעיל בתיבת "לפניהם", שנאמרה במשפטים דוקא: קיום המשפטים, המצוות השכליות, צריך אף הוא להיות לא רק מצד ההבנה, אלא לפי ש"ניתנו מסיני" – בקבלת-יעול הבאה מפנימיות הנשמה (כפירוש רבנו הזקן); ולכן אסור להביא את המשפטים לפני דייני אומות העולם, שכל אנושי (פירוש הא'): ואף שבמשפטים נדרשת מהאדם קבלת-יעול – צריכים הם גם להתקבל בשכלו, "להראות לו פנים" (פירוש הב'), וזאת עליידי התעוררות מפנימיות הנשמה דוקא.

את פנימיות הנשמה, שבכחה לפעול שהחוקים יתקבלו ויתיישבו היטב גם בכחות הגלויים כשכל ומדות וכו'. ללא פנימיות הנשמה, לא יוכל אדם לפעול בעצמו שלא יעלו בדעתו הרהורים; אפילו אם בנוגע לפועל יקיים את החוקים מצד קבלת-יעול, הרי עליידי התעוררות פנימיות הנשמה יקבל טעם ותענוג גם בענין שלמעלה מטעם ודעת – אשר זהו הפירוש השני ב"לפניהם": "להראות לו פנים", שהלכות התורה יתיישבו במוחו ולבו.

משא"כ במשפטים – אין צורך לכאורה בהוראה "תשים לפניהם"; מאחר שמשפטים הם מצוות שכליות, הרי בין כן ובין כך יהיה לו תענוג בהם, ולשם מה צריך לעורר עבורם את פנימיות הנשמה?

ג. ויובן בהקדמת דרש נוסף של חז"ל: על הפסוק "ואלה המשפטים" – "ואלה מוסיף על הראשונים", היינו, שהו' ד"ואלה" מורה שמשפטים אלו באים בהמשך לעשרת הדברות, ואף משפטים אלו ניתנו מסיני.

כפי שנתבאר בעבר¹⁸, עשרת הדברות מאחדים שני מיני מצוות השונים בתכלית ביסודם: הדברות הראשונים מבטאים את הענינים העמוקים ביותר באחדות השם; ואילו שאר הדברות – כוללים ציוויים פשוטים ביותר, כמו "לא תרצח" ו"לא תגנוב", המובנים מאליהם אפילו בשכל האנושי הפשוט ביותר. עשרת הדברות מאחדים את שני הקצוות יחד, והדבר מלמדנו, שגם קיום "לא תרצח" ו"לא תגנוב" צריך להיות משום שניתנו כציווי מאת הקב"ה, מאת "אנכי הוי' אלקיך"¹⁹.

וזהו פירוש "ואלה (המשפטים) מוסיף על הראשונים" – גם המשפטים שבתורה ניתנו על-

17 שמ"ר פ"ל, ג. תנחומא ומכילתא (הובא בריש"י) ריש פרשתנו.

18 ראה לקמן ח"ו שיחה א לחג השבועות ובמצוין שם.

19 יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו.

19 ראה גם לקוטי שיחות ח"ב פ' משפטים (מכתבים ע' 672).

ד. ענין זה, שגם במצוות שכסוג המשפטים אסור להסתמך על שכל אנושי ("לפניהם – ולא לפני דיני אומות העולם"), הוא מצד שני טעמים:

לכל לראש, אם קיום המצוות יהיה מפני שכך מחייב השכל של הנפש הבהמית, הרי התוצאה מכך סוף-כל-סוף תהיה כדברי רז"ל: "היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו וכו' עד שאומר לו עבוד עבודה זרה"²⁰, וכפי שפירש כ"ק מורי וחמי אדמו"ר^{20א}, שבתחילה אין ליצר הרע עזות פנים להסית איש ישראל לעבור עבירה ח"ו, אלא התנועה הראשונה שלו להתקרב אל איש ישראל היא בנוגע למצוה: כשיהודי רוצה לעשות מצוה, אומר לו היצר הרע "עשה כך", קיים את המצוה. אלא שכיון שהיצר הרע הוא ש"אומר לו עשה כך", היינו, שהאדם יקיים את המצוה משום שכך מבין שכל הנפש הבהמית, ולא משום שהקב"ה צוה כך בתורה – הרי בכך הוא מנתק אותו מהקב"ה ח"ו, ואחר כך ביכלתו כבר להורידו מדחי אל דחי, "ולמחר אומר לו וכו'", עד אשר ביכלתו להביא לידי עבודה זרה רח"ל.

וטעם נוסף לכך שאסור שקיום המצוות יהיה מצד שכל אנושי – כי אפילו אם האדם אכן יקיים בפועל את המצוות, הרי סוף-סוף יחסר לו ענין עיקרי בקיומן – ההרגש שזהו ענין של תורה, היינו, שמקורן של המצוות הוא "אנכי הוי' אלקיך", ואליו הן קשורות (מצוה – צוותא וחיבור).

ה. כפי שנתבאר¹⁸, ככך שעשרת הדברות מאחדים בתוכם את שני הקצוות ישנה הוראה כפולה: (א) "העליונים ירדו לתחתונים"^{20ב} – יש להמשיך ולהוריד את הדברות "אנכי" ו"לא

יהיה לך" עד שירגשו גם בציוויים "לא תרצח" ו"לא תגנוב", כך שגם הקיום שלהם יהיה מפני שניתנו כציווי מאת "אנכי"; (ב) "והתחתונים יעלו לעליונים" – גם בני אדם אלו העומדים מצד עצמם למטה אף מסוג החי (ואינם למדים "גזל מנמלה" וכו'), עד שהקב"ה עצמו, "אנכי מי שאנכי", צריך לצוות עליהם "לא תרצח" ו"לא תגנוב" – אפילו מהם נדרש ש"יעלו לעליונים", שתהיה להם האמונה, ההתבוננות והידיעה באלקות, עד לבחינת "אנכי מי שאנכי".

ושתי הוראות אלה חוזרות ומופיעות בתחילת פרשת משפטים – "ואלה מוסף על הראשונים": הוראה אחת היא – שאפילו קיום המשפטים צריך להיות "לפניהם", מצד פנימיות הנשמה, וזהו "העליונים ירדו לתחתונים"²¹.

ובה בשעה נאמר גם הציווי "והתחתונים יעלו לעליונים": גם התחתונים בידעת התורה, התלמידים הקטנים, שאינם יכולים בעצמם לברר הדברים לאשורם, ויש ללמדם ולהכין הכל לפניהם "כשלאחר הערוך ומוכן לאכול לפני האדם"²²,

– יתרה מזו: אפילו תחתונים בהנהגה, שהרי בבעלי דינים הכתוב מדבר (דאף ש"לפניהם" פירושו לפני הדיינים, הרי סוף-סוף המשפטים קשורים לבעלי הדינים), שאחד מהם טוען לפעמים שקר –

גם בנוגע ל"תחתונים" אלו ניתן הציווי "יעלו לעליונים" – "תשים לפניהם", שיש לתת להם את ה"סימה" והאוצר של פנימיות התורה, כי מצד "לפניהם" – פנימיות הנשמה – כל ישראל

(21) בכלל ההוראה של "עליונים ירדו לתחתונים" היא גם חובת ההתעסקות של בני תורה עם אנשים פשוטים ללמדם ולהדריכם. וראה במדרש (שמו"ר פ"ל, יג) על פסוק זה: "מלך במשפט יעמיד ארץ... ואיש תרומות יהרסנה זה חכם שהוא יודע הלכות ומדרשות ואגדות... עסוק אני במשנתי איני פנוי". וראה לעיל (בתחילת השיחה) שכל הפירושים שבדברי רז"ל על פסוק אחד שייכים זל"ז.
(22) רש"י פרשתנו. והוא מהמכילתא שם.

הם "כשרין"²³ בכה, מוכשרים לקבל את האוצר, הענינים העמוקים שבתורה. אין זאת אלא שפנימיות נשמתם היא בהעלם, ויש לסייע להם לגלותה – "תשים לפניהם". ופעולה זו גופא, ללמדם את ה"סימה" והאוצר, תוסיף בגילוי של "לפניהם", של פנימיותם, עד שהדברים יומשכו ויחדרו גם בכחות הגלויים, מוח ולב, "משים

(משיחת ש"פ משפטים תשכ"ב – לקוטי שיחות חלק ג, משפטים בתרגום ללשון הקודש)

(24) ראה שמו"ר פ"ל, כב. אור תורה לרב המגיד פ' אחרי.

(23) לשון הירושלמי שם.